

ดัชนีคุณภาพชีวิต และค่าวัดความยากจนในประเทศไทย

*สุเทพ พันประสิทธิ์

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ประการที่แรก เพื่อวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายขั้นต่ำเพื่อการดำรงชีวิต และความโน้มเอียงหน่วยสุดท้ายในการบริโภคโดยศึกษาความสัมพันธ์ ของรายได้และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน

ประการที่สอง เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบชีวิต จปฐ. กับ ดัชนีคุณภาพชีวิตของคนไทย

ประการที่สาม เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของตัวชี้วัดความอดัดัดัดสนด้านต่าง ๆ ของบุคคลและครัวเรือนกับดัชนีความอดัดัดัดสนรวม

ประการที่สี่ เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องขององค์ประกอบตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตของคนไทย และดัชนีความอดัดัดัดสนรวม

การวัดและการประเมินความเป็นอยู่และความยากจนมีมากมายหลายแบบทั้งที่เป็นการวัดด้วยรายได้หรือวัดด้วยสิ่งที่มีใช้รายได้ ซึ่งแบบแรก การวัดความยากจนเชิงรายได้ คือ การนำค่าความยากจนที่เริ่มจากศูนย์แท้จริงแล้วนำมาเปรียบเทียบกับระดับรายได้ขั้นต่ำที่จะทำให้เกิดความพอเพียงในการดำรงชีวิต การวัดความยากจนลักษณะนี้ที่นิยมใช้กันทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยด้วย และวิธีที่ใช้วัดกันปัจจุบันคือ

(1) เส้นความยากจน (Poverty Line) เป็นวิธีกำหนดความยากจนโดยอาศัยความจำเป็นขั้นต่ำหรือเกณฑ์ภาวะการครองชีพขั้นต่ำที่ไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อพิจารณาว่าใครคือผู้ยากจนดูในตารางที่ 1 จะเห็นค่าวัดความยากจนด้วยระดับรายได้ที่แบ่งความยากจนในปีต่าง ๆ ซึ่งกำหนดโดยสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 1 เส้นความยากจน สัดส่วนคนจน และจำนวนคนจน

ปี	เส้นความยากจน (บาท / คน / เดือน)	สัดส่วนคนจน (ร้อยละ)	จำนวนคนจน (ล้านคน)
2531	475	32.6	17.9
2533	522	27.2	15.3
2535	600	32.2	13.5
2537	636	16.3	9.7
2539	737	11.4	6.8
2541	878	13.0	7.9

ที่มา : กองประเมินผลการพัฒนา สศช.

(2) รายได้ต่อคน (Per capita Income) ของจังหวัด ทารด้วยจำนวนประชากรแล้วจัดกลุ่มเป็น
เป็นการวัดความยากจนเชิงรายได้โดยการนำเอารายได้หรือ ประเทศหรือจังหวัดที่ยากจน ซึ่งมีผลที่พบได้ดังตารางที่
มูลค่าของผลิตภัณฑ์ของประเทศหรือของชาติหรือ 2 เป็นกลุ่มจังหวัดที่เป็นพื้นที่ยากจน โดยพิจารณาจาก
รายได้ต่อคน

ตารางที่ 2 กลุ่มจังหวัดที่มีรายได้ต่อคนต่ำสุด ปี 2540 และ 2541

ต่ำสุด			
ปี 2540		ปี 2541	
1. หนองบัวลำภู	19,124	1. หนองบัวลำภู	18,735
2. นครพนม	20,078	2. อำนาจเจริญ	19,413
3. ศรีสะเกษ	20,092	3. ศรีสะเกษ	20,283
4. สุรินทร์	20,362	4. ยโสธร	20,304
5. ยโสธร	20,666	5. สุรินทร์	20,353
6. อำนาจเจริญ	21,255	6. นครพนม	20,686
7. มหาสารคาม	21,773	7. สกลนคร	22,117
8. กาฬสินธุ์	21,686	8. มหาสารคาม	22,336
9. สกลนคร	22,117	9. บุรีรัมย์	22,636
10. บุรีรัมย์	22,585	10. กาฬสินธุ์	23,358

วิธีการแบบที่ 2 การวัดหรือประเมินความยากจนโดยการเปรียบเทียบ ซึ่งวิธีหนึ่งที่ UNPD เสนอให้ประเทศไทยใช้ประเมินความยากจนที่มีใช้รายได้

จากดัชนีความขัดสนรวม (Composite Index of Human Deprivation - IHD) ใช้ประเมินความขัดสนด้วยโอกาสด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ในประเทศหรือจังหวัดต่าง ๆ โดยมีองค์ประกอบดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 องค์ประกอบดัชนีความขัดสนรวม

ดัชนี	ตัวชี้วัด
1. ดัชนีรายได้	รายได้ต่อคนและรายได้ของครัวเรือน
2. ดัชนีการจ้างงาน	จำนวนการจ้างงานและจำนวนการว่างงาน
3. ดัชนีสุขภาพอนามัย	สุขภาพอนามัยทั่วไปและการบริการทางสาธารณสุข
4. ดัชนีการศึกษาและทรัพยากรมนุษย์	ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาและการเข้าเรียนต่อ
5. ดัชนีที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม	คุณภาพของที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม
6. ดัชนีการขนส่งและคมนาคม	ความทันสมัยของการคมนาคมและการขนส่ง
7. ดัชนีสินค้าบริโภค	การเป็นเจ้าของสินค้าคงทนที่มีใช้ในชีวิตประจำวันและคุณภาพชีวิต
8. ดัชนีสถานภาพสตรี	สถานภาพของสตรีในแต่ละจังหวัด
↓	
9. ดัชนีความขัดสนรวม	ผลรวมของดัชนีย่อย

ผลการประเมินความขัดสนรวม ได้กลุ่มจังหวัดที่มีค่าดัชนีความขัดสนรวมมากที่สุด 12 จังหวัด ดูตารางที่ 4 จังหวัดที่มีค่าความขัดสนรวมเกิน 0.55

ตารางที่ 4 ลำดับจังหวัดตามค่าดัชนีความขัดสนรวมมากที่สุด

ที่	ดัชนีความ ขัดสน จังหวัด	รายได้	สุขภาพ อนามัย	การศึกษา	จ้างงาน	ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม	สื่อสาร คมนาคม	อุปโภค บริโภค	สถานภาพ ผู้หญิง	ความ ขัดสนรวม
65	นครพนม	0.500	0.650	0.375	1.000	0.400	0.250	0.750	0.542	0.558
66	เขียงราย	1.000	0.750	0.563	0.750	0.800	0.250	0.125	0.333	0.571
67	พัทลุง	1.000	0.300	0.375	0.750	0.600	0.625	0.625	0.292	0.571
68	สกลนคร	0.667	0.300	0.500	1.000	0.500	0.250	0.750	0.625	0.574
69	ศรีสะเกษ	0.667	0.450	0.688	0.500	0.500	0.500	1.000	0.333	0.580
70	บุรีรัมย์	0.500	0.550	0.688	0.500	0.500	0.500	1.000	0.417	0.582
71	หนองคาย	0.833	0.400	0.625	0.750	0.300	0.375	0.875	0.542	0.588
72	นครสวรรค์	0.833	0.400	0.500	0.500	0.600	0.125	0.375	0.417	0.594
73	กำแพงเพชร	0.667	0.650	0.563	0.500	0.800	0.375	0.875	0.625	0.632
74	แม่ฮ่องสอน	1.000	0.600	0.688	0.250	0.400	0.750	1.000	0.667	0.669
75	สุรินทร์	0.667	0.550	0.563	1.000	0.500	0.500	1.000	0.667	0.681
76	ตาก	1.000	0.650	0.625	1.000	0.600	0.375	0.750	0.625	0.703

การประเมินคุณภาพชีวิตของคนไทย ปี 2541

คุณภาพชีวิต หมายถึง การดำรงชีวิตในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐานในสังคมหนึ่งๆ ในช่วงเวลาหนึ่งๆ (สุภาวศ์ จันทวานิช : 2539 : 151) ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) คือ ข้อมูลระดับครัวเรือนที่แสดงถึงสภาพความจำเป็นของคนในครัวเรือนในด้านต่างๆ เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในเรื่องนั้นๆ อย่างไร ในช่วงเวลาหนึ่งเพื่อให้คุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถ

ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การวัดระดับคุณภาพชีวิตโดยจัดทำดัชนีคุณภาพชีวิตของคนในจังหวัดต่างๆ ใน 8 ด้าน (1) การมีสุขภาพดี (2) มีบ้านอาศัย (3) ศึกษาถ้วนทั่ว (4) ครอบครัวสุขสบาย (5) รายได้มาก (6) อายกร่วมพัฒนา (7) พาสู่คุณธรรม (8) บำรุงสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลการประเมินคุณภาพชีวิตของคนไทยปี 2541 ในจังหวัดต่างๆ ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุดมีค่าดังนี้

ตารางที่ 5 กลุ่มจังหวัดที่มีค่าดัชนีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุด 10 อันดับแรก

จังหวัด	สุขภาพดี	มีบ้านอาศัย	ศึกษาถ้วนทั่ว	ครอบครัวสุขสบาย	รายได้มาก	อายกร่วมพัฒนา	พาสู่คุณธรรม	บำรุงสิ่งแวดล้อม	ดัชนีคุณภาพชีวิต
1. สมุทรสงคราม	0.014	0.01	0.001	0.017	0.075	0.105	0.01	0.007	0.239
2. นครปฐม	0.087	0.013	0.022	0.022	0.076	0.078	0.016	0.014	0.328
3. นนทบุรี	0.04	0.018	0.083	0.017	0.085	0.123	0.023	0.015	0.404
4. ปทุมธานี	0.019	0.027	0.017	0.013	0.064	0.225	0.029	0.03	0.424
5. สิงห์บุรี	0.014	0.013	0.023	0.013	0.265	0.077	0.016	0.018	0.439
6. ออยุธยา	0.051	0.024	0.046	0.02	0.175	0.085	0.026	0.033	0.46
7. สมุทรปราการ	0.039	0.022	0.004	0.019	0.022	0.334	0.021	0.033	0.494
8. กรุงเทพฯ	0.031	0.023	0.008	0.039	0.115	0.205	0.018	0.056	0.495
9. สมุทรสาคร	0.039	0.036	0.023	0.082	0.077	0.17	0.031	0.061	0.519
10.ชลบุรี	0.027	0.03	0.039	0.045	0.183	0.135	0.031	0.05	0.54

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของค่าใช้จ่ายและรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Least Square Method)

ตารางที่ 6 ค่าใช้จ่ายและรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน และค่าใช้จ่ายขั้นต่ำในการดำรงชีพ ความโน้มเอียงเฉลี่ยในการบริโภคและความโน้มเอียงหน่วยสุดท้ายในการบริโภคของภูมิภาคต่างๆ

ภูมิภาค	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน (c)	รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน (y)	ค่าใช้จ่ายขั้นต่ำในการดำรงชีพ (Ca)	APC*	MPC**
ภาคกลาง	9,187.8182	12,161.636	2,527.80	0.75	0.55
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	6,424.3158	8,135.8947	1,573.15	0.79	0.60
ภาคใต้	8,410.2143	10,933.214	2,605.436	0.77	0.53
ภาคเหนือ	6,750.1175	9,208.2353	2,965.254	0.73	0.41

*APC = ความโน้มเอียงเฉลี่ยในการบริโภค

**MPC = ความโน้มเอียงหน่วยสุดท้ายในการบริโภค

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบตัวชี้วัดความจำเป็นพื้นฐานกับดัชนีคุณภาพชีวิต ด้วยสถิติวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Least Square Method)

ตารางที่ 7 ค่า R และ R² ของดัชนีคุณภาพชีวิตและดัชนีย่อยด้านต่าง ๆ

ตัวแปร	R	R Square	Std. Error
1	.846 ^a	.715	1.493

ตารางที่ 8 สมมติฐานความสัมพันธ์ของดัชนีคุณภาพชีวิต และดัชนีย่อยด้านต่าง ๆ

ตัวแปร	β	Std. Error	P-Value
1 (Constant)		-.122	.039
ดัชนีสุขภาพ	.114	1.409	.171
ดัชนีที่อยู่อาศัย	.332	1.000	.003
ดัชนีการศึกษา	.183	.707	.308
ครอบครัวสุขสบาย	.129	1.519	.174
ดัชนีรายได้	.412	.379	.000
การมีส่วนร่วมในการพัฒนา	.227	.638	.008
ดัชนีคุณธรรม	-.141	1.312	.399
ดัชนีบำรุงสิ่งแวดล้อม	.126	1.346	.19

- X1 = ดัชนีสุขภาพ
X2 = ดัชนีที่อยู่อาศัย
X3 = ดัชนีการศึกษา
X4 = ครอบครัวสุขสบาย
X5 = ดัชนีรายได้
X6 = การมีส่วนร่วมในการพัฒนา
X7 = ดัชนีคุณธรรม
X8 = ดัชนีบำรุงสิ่งแวดล้อม

ความสัมพันธ์ของดัชนีคุณภาพชีวิตและดัชนีย่อยด้านต่าง ๆ ซึ่งสร้างมาจากตัวชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน 39 ตัวชี้วัด 8 หมวด ผลการทดสอบดัชนีย่อยมีอิทธิพลในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของดัชนีคุณภาพชีวิต ได้ร้อยละ 71.5 ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยอื่นๆ ร้อยละ 28.5 และกำหนดระดับนัยสำคัญที่ 0.05 คุณภาพชีวิตมีความสัมพันธ์กับที่อยู่อาศัย รายได้ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์องค์ประกอบตัวชี้วัดความขัดสนด้านต่างๆ ของจังหวัดกับดัชนีความขัดสนรวม

ตารางที่ 9 ค่า R และ R² ของดัชนีความขัดสนรวมและดัชนีย่อย

ตัวแปร	R	R Square	Std. Error
1	.991 ^a	.982	2.51E-02

ตารางที่ 10 สมมติฐานความสัมพันธ์ของดัชนีความขัดสนรวมและดัชนีย่อยด้านต่างๆ

ตัวแปร	β	Std. Error	P-Value
1 (Constant)		.009	.002
รายได้	.283	.010	.000
สุขภาพอนามัย	.041	.006	.021
การศึกษา	.168	.023	.000
การมีงานทำ	.213	.013	.000
ที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม	.226	.014	.000
การขนส่งและคมนาคม	.089	.019	.000
สินค้าอุปโภคบริโภค	.289	.011	.000
การพัฒนาศรี	.128	.026	.000

การจัดกลุ่มจังหวัดตามดัชนีความขัดสนกับดัชนีคุณภาพชีวิต ด้วยสถิติวิธี Cumulative Square Root f.

ตารางที่ 11 ภาพรวมความสอดคล้องของดัชนีคุณภาพชีวิตและดัชนีความขัดสนรวม

ดัชนีความขัดสนรวม HDI	ดัชนีคุณภาพชีวิต IDH					รวม
	1	2	3	4	5	
1	7	4	3	0	0	14
2	2	2	1	5	5	15
3	0	3	4	2	7	16
4	0	2	1	3	10	16
5	1	1	1	1	10	14
รวม	10	12	10	11	32	75

ผลการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของ Spearman & Pearson Correlation ของอันดับดัชนีคุณภาพชีวิตกับอันดับดัชนีความขัดสนรวม

ตารางที่ 12 ผลการหาสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของ Pearson ของค่าดัชนีความอึดอัดขัดสนรวม (HDI) และดัชนีคุณภาพชีวิต (IHD)

		Y	X
Y	Pearson Correlation	1.000	.683
	Sig (2-tailed)	-	.001
	N	75	75
X	Pearson Correlation	.683	1.000
	Sig (2-tailed)	.000	-
	N	75	75

ความน่าเชื่อถือได้ของค่าวัดความยากจนและดัชนีคุณภาพชีวิต

ปัจจุบันประเทศไทยใช้ค่าวัดความยากจนเชิงรายได้อันได้แก่ รายได้ต่อหัวเป็นตัวกำหนดพื้นฐานเป้าหมายสำหรับการพัฒนาแก้ปัญหาความยากจนและใช้ประมาณการจำนวนคนจนและสัดส่วนของคนจนโดยเส้นแบ่งความยากจน ในขณะที่กรมพัฒนาชุมชน

ใช้ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานซึ่งเป็นตัวชี้วัดถึงการบรรลุเป้าหมายคุณภาพชีวิตคนและครัวเรือนในระดับหมู่บ้านในจังหวัดต่างๆ แต่ค่าวัดความยากจนที่ไม่ใช่รายได้ซึ่งได้รับการเสนอจาก UNDP ให้มีการจัดทำขึ้นเพื่อใช้ประเมินสภาพความยากจนในประเทศไทย นำตัวชี้วัดและประเมินทั้ง 3 ชุด วิเคราะห์ส่วนประกอบเชิงคุณภาพตาม ตารางที่ 13

ตารางที่ 13 ส่วนประกอบของดัชนีและค่าวัดความยากจน

ส่วนประกอบ	ดัชนี / ค่าวัด		
	รายได้ / คน ของจังหวัด GPP	ดัชนีคุณภาพชีวิต HDI	ดัชนีความขัดสนรวม IHD
1. จำนวนตัวชี้วัด	1	39	48
2. ลักษณะตัวชี้วัด	เชิงปริมาณ	เชิงปริมาณ / คุณภาพ	เชิงปริมาณคุณภาพ
3. ดัชนีชี้วัด	ด้านเดียว	8 ด้าน	8 ด้าน
4. การได้มาของข้อมูล	ทุติยภูมิ	ปฐมภูมิเก็บทุก 2 ปี	ทุติยภูมิ
5. แหล่งข้อมูล/ผู้ให้ข้อมูล	ครัวเรือน	เจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายปกครองผู้รายงาน	เจ้าหน้าที่รัฐที่รวบรวมข้อมูล
6. ผลการทดสอบความสัมพันธ์ทางสถิติ	รายได้และรายจ่ายในการบริโภค $R^2 = .842$	ดัชนีรวมและดัชนีด้านต่างๆ $R^2 = .715$	ดัชนีรวมและดัชนีด้านต่างๆ $R^2 = .982$
7. ผลการทดสอบความสัมพันธ์สองคัล้องซึ่งกันและกัน	คุณภาพชีวิตและรายได้ $R^2 = .372$ ความขัดสนรวมและรายได้ $R^2 = .116$	คุณภาพชีวิตและความขัดสน $R^2 = .515$	ลำดับความขัดสนและลำดับคุณภาพชีวิต $R^2 = .466$

ตารางที่ 14 ข้อดีและข้อจำกัดของดัชนีและค่าวัด

ดัชนี / ค่าวัด	ข้อดี	ข้อจำกัด
รายได้ / คน	1. จัดทำได้ง่ายกว่าไม่ซับซ้อนตรงและชัดเจนในการชี้วัด 2. มีความชัดเจน อธิบายเปรียบเทียบแต่ละกลุ่มจังหวัด 3. แหล่งข้อมูลได้จากครัวเรือน โดยตรง มีการควบคุมคุณภาพค่อนข้างดีจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ	1. ไม่สามารถวัดความกินดีอยู่ดีได้ชัดเจน 2. ไม่สะท้อนความยากจนได้ทุกแง่มุม 3. ไม่สามารถวัดถึงคุณภาพชีวิตได้ 4. ไม่สามารถวัดความเป็นอยู่ได้ชัดเจน
ดัชนีคุณภาพชีวิต	1. มีตัวชี้วัด 39 ตัวชี้วัด สามารถวัดได้ครอบคลุมทั้งสภาพความเป็นอยู่ ความยากจนและคุณภาพชีวิต 2. ตัวชี้วัดแสดงความเป็นอยู่ของครอบครัวไทยได้ดี 3. ดัชนีแต่ละด้านมีความเหมาะสมเพราะสร้างมา ตัวชี้วัดความเป็นอยู่ของครัวเรือนและประชากรของหมู่บ้านแต่ละจังหวัดในประเทศไทย	1. ลักษณะของตัวชี้วัดเป็นตัวแปรเชิงคุณภาพ มีขีดจำกัดในการหาค่าความสัมพันธ์เชิงสถิติ 2. ความคลาดเคลื่อนเกิดขึ้นจากผู้รายงาน 3. ดัชนีและตัวชี้วัดเฉพาะประชากรและครัวเรือนในหมู่บ้านไม่รวมในเขตเทศบาลและกรุงเทพฯ
ดัชนีความขัดสนรวม	1. ดัชนีแต่ละด้านครอบคลุมประเด็นของความเป็นอยู่ของประชากรในจังหวัดต่าง ๆ 2. การใช้ข้อมูลทุติยภูมิทำให้ประหยัดเวลาและงบประมาณทางด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล 3. ทีมงานที่จัดทำดัชนีมีประสบการณ์สูงทั้งในประเทศและต่างประเทศ	1. ตัวชี้วัดบางตัวไม่สามารถวัดความขัดสนได้โดยตรง เช่น จำนวนร้อยละของครัวเรือนที่มีจักรเย็บผ้า 2. ข้อมูลที่นำสร้างเป็นดัชนีเป็น ข้อมูลทุติยภูมิจากหลายหน่วยงานมีความคลาดเคลื่อนมากกว่าปฐมภูมิ เพราะไม่สามารถควบคุมคุณภาพของหลายหน่วยงานได้ 3. มีตัวชี้วัดมากและไม่สามารถชี้วัดได้ชัดเจน 4. ขาดข้อมูลที่ตีในการนำมา สร้างเป็นดัชนี

จากลักษณะของดัชนีและค่าวัดทั้ง 3 ชุด นำมาเปรียบเทียบกันแล้ว พบว่า การวัดความยากจนเชิงรายได้มีข้อดีที่สุดคือ การจัดทำตัวชี้วัดได้ง่าย เพราะมีค่าเดียวและเป็นข้อมูลเชิงปริมาณซึ่งนำมาวิเคราะห์หาทิศทางและขนาดรวมทั้งการคาดการณ์ในอนาคตได้ แต่จุดที่ด้อยที่สุดก็คือ การวัดสภาพความเป็นอยู่ได้ไม่ชัดเจนในเรื่องของคุณภาพชีวิตหรือความกินดีอยู่ดีของสังคม ดังนั้นอย่างน้อยค่าวัดความยากจนจะต้องวัดด้วยระดับรายได้

ดัชนีคุณภาพชีวิตมีข้อดีที่สุดคือ มีตัวชี้วัดมากและครอบคลุมที่สามารถประเมินได้ถึงสภาพความเป็นอยู่และความยากจนเชิงรายได้และมีใช้รายได้ตลอดจนความกินดีอยู่ดีและชีวิตที่มีความสุข โดยเฉพาะของครัวเรือนในหมู่บ้านในจังหวัดต่างๆ นอกจากนั้นตัวชี้วัดถูกสร้างมาจากสภาพความเป็นอยู่ของหมู่บ้านไทยและมีช่วงเวลาพัฒนามานาน จึงมีความเหมาะสมในด้านการวัดสภาพความเป็นอยู่มากกว่าดัชนีความขัดสนรวม

ดัชนีความขัดสนรวมมีข้อดีที่สุด คือ มีตัวชี้วัดมากและครอบคลุมประเด็นความเป็นอยู่และสภาพความยากจนในจังหวัดต่างๆ แต่ไม่สามารถวัดเป็นระดับครัวเรือนและตัวชี้วัดยังขาดข้อมูลที่นำมาสร้างค่าตัวชี้วัด เพราะเป็นข้อมูลทุติยภูมิที่ยังขาดแคลนในบางด้าน

อภิปรายผล

คนจนในปี พ.ศ. 2541 มีจำนวน 7.9 ล้านคน จากการวัดเชิงรายได้โดยใช้เส้นแบ่งความยากจน (Poverty Line) ที่สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเผยแพร่และการกระจายของคนจนตามพื้นที่ในชนบทมากกว่าในเมือง (เทศบาลและสุขาภิบาล) ถ้าพิจารณาเป็นภูมิภาค พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนของคนจนมากที่สุด ซึ่งสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกำหนดพื้นที่เป้าหมายการพัฒนาเรื่องความยากจนไปที่ภาคนี้ จังหวัดเป้าหมายคือ หนองบัวลำภู, อำนาจเจริญ, ศรีสะเกษ, ยโสธร,

สุรินทร์, นครพนม, สกลนคร, มหาสารคาม, บุรีรัมย์ และกาฬสินธุ์

แสดงถึงชนบทเป็นพื้นที่ของกลุ่มคนยากจนที่สุด ครอบครัวที่ยากจนเหล่านี้ไม่มีที่ดินทำการเกษตรหรือมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อความจำเป็นพื้นฐาน บางครอบครัวมีรายได้ที่ไม่แน่นอนจากแรงงานภาคการเกษตรในครอบครัวมีหลายคนที่ต้องรับภาระในการอุปการะ หัวหน้าครอบครัวมีการศึกษาน้อยหรือไม่มีเลย ไม่มีทักษะในการประกอบอาชีพอื่นๆ จึงทำงานที่ใช้แรงงานอย่างเดียว และมีครอบครัวที่มีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นและบุคคลเหล่านี้ไม่สามารถทำงานได้ และไม่มีรายได้จึงทำให้กลุ่มเกษตรกรอยู่ได้เส้นความยากจน และมีหลายครั้งในรอบปีในบางพื้นที่ที่ประสบภัยธรรมชาติหรือเหตุการณ์เลวร้ายทางเศรษฐกิจ ครัวเรือนเหล่านี้ที่ยากจนก็จะเพิ่มขึ้นเช่นกัน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนั้นช่องว่างของรายได้ระหว่างครอบครัวยากจน เกษตรกรกับครอบครัวอื่นๆ ที่มีใช้เกษตรกรเพิ่มมากขึ้นจึงทำให้คนวัยหนุ่มสาวเล็งผลเลิศละทิ้งถิ่นเกิดชั่วคราวหรือถาวร อพยพเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำหรือประกอบอาชีพอื่นที่เห็นว่าแสวงหารายได้ที่สูงกว่าและแน่นอนกว่าภาคการเกษตร ปัญหาการอพยพและทิ้งถิ่นทำให้สังคมชนบทขาดกำลังการผลิตขาดประสิทธิภาพในการผลิต ไม่สามารถใช้ที่ดินผลิตผลให้เกิดประโยชน์สูงสุด มูลค่าของรายได้ของภาคการเกษตรจึงลดน้อยถอยลงจนในปัจจุบันมีมูลค่าเป็นอันดับสาม รองจากภาคอุตสาหกรรมและภาคการค้า จึงส่งผลให้ความแตกต่างของรายได้ของเกษตรกรยิ่งเกิดช่องว่างกับอาชีพอื่น ๆ เพิ่มขึ้น

ภาวะด้อยคุณภาพชีวิตเพราะยากจนเพื่อพิจารณาจากเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทย ปี พ.ศ. 2541 ซึ่งมีสภาพปัญหาและสาเหตุของครัวเรือนมีการประกอบอาชีพและมีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่าคนละ 20,000 บาทต่อปี เพราะไม่มีที่ดินทำกินของตนเองขาดความรู้ในการประกอบอาชีพเสริม ขาดเงินทุนในการ

ประกอบอาชีพ ผลผลิตเสียหายจากภัยธรรมชาติ ภาวะแรงงานคืนถิ่นทำให้จำนวนคนในครัวเรือนเพิ่มขึ้น รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีจึงน้อยลง สภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ทำให้มีการเลิกจ้าง ชะลอการจ้างงานและค่าจ้าง แรงงานต่ำกว่าอัตราค่าจ้างจนเกิดความยากจน

และจากความยากจนของผู้ปกครองทำให้เด็ก จบการศึกษาภาคบังคับไม่เข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา นอกจากนั้นภาวะความยากจนทำให้จำนวน อาชญากรรมเพิ่มขึ้นในสังคมและสุขภาพจิตเกิดความ เครียดเพิ่มขึ้น จนทำให้ครัวเรือนไม่มีความปลอดภัย ในทรัพย์สินและแสวงหาความอยู่รอดด้วยการกระทำผิด ต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินเพิ่มขึ้น

การประเมินวิเคราะห์ความขัดสนด้วยโอกาส นำเสนอวิธีการและดัชนีใหม่เรียกว่าดัชนีความขัดสนรวม (Composite Index of Human Deprivation - IHD) ใช้ประเมินภาพรวมความขัดสนด้วยโอกาส ในพื้นที่ได้แก่ ความยากจนที่มิใช่รายได้ (Non-Income poverty) จากผลการวิเคราะห์ที่สรุปแล้วข้างต้นพบว่าถ้าใช้ตัววัด ความยากจนเชิงรายได้ แล้วประชาชนคนในประเทศไทย ยากจน 7.9 ล้านคน ส่วนใหญ่เป็นคนในจังหวัดภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ แต่เมื่อใช้ดัชนีคุณภาพชีวิตประเมิน ได้จังหวัดที่ด้อยคุณภาพชีวิตที่สุด เพราะยากจนอยู่ใน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 10 จังหวัด ในภาคเหนือ 11 จังหวัด ในภาคใต้ 7 จังหวัด และภาคกลาง 4 จังหวัด มีประชากรรวม 26,365,402 คน และเมื่อใช้ ดัชนีความขัดสนรวมสูงสุด จังหวัดที่ขัดสนและด้อย โอกาสที่สุดกระจายอยู่ในภาคเหนือ 4 จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 5 จังหวัด ภาคใต้ 1 จังหวัด และภาคกลาง 1 จังหวัด โดยรวมแล้วพบว่า มีประชากร 14,795,000 คน ในจังหวัดต่างๆ หรือหนึ่งในสี่ ของประชากร โดยทั้งหมดตกอยู่ในสภาพความขัดสน และเสียเปรียบ

ข้อสังเกต คือ ถ้ากำหนดให้ค่าดัชนีความขัดสน 0.500 เป็น “เส้นความขัดสน” แล้วจะมีประชากร อยู่ใต้เส้นความขัดสนมากเป็น 2 เท่าของประชากร อยู่ใต้เส้นความยากจน และในทำนองเดียวกันถ้ากำหนด ให้ค่าดัชนีด้วยคุณภาพชีวิตอยู่ที่ 0.948 เป็น “เส้นด้อยคุณภาพชีวิต” แล้วจะมีประชากรอยู่ใต้เส้น ด้อยคุณภาพชีวิตเป็นสามเท่าของเส้นความยากจนและ เป็นสองเท่าของเส้นความขัดสน แม้ว่าการเปรียบเทียบ เช่นนี้จะมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง แต่ก็พอจะให้ภาพว่า คนไทยอยู่ในสภาวะยากลำบาก ด้อยโอกาสและด้อย คุณภาพชีวิตมากกว่าที่จะประเมินได้จากการพิจารณา เฉพาะความยากจนเชิงรายได้

บรรณานุกรม

เกริกเกียรติ พัฒนาเสรีธรรม. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจกับปัญหาสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย.

กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

ไกรยทุธ อรรถยาคินันท์ และ สมัย ฤชุพันธุ์, บรรณาธิการ. ความรู้รักเศรษฐศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ :

สมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2530.

ชัตติยา กรรณสูต. ความยากจนในประเทศไทย รากเหง้าและผลพวง. กรุงเทพฯ : สภาวิจัยแห่งชาติ, 2529.

จรัส สุวรรณเวลา. ความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคการดำเนินงานเพื่อบรรเทาปัญหาสังคม อันเนื่องมาจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2541

- ฉลองภพ สุสังกรกาญจน์. การกระจายได้ภาวะความยากจนและการพัฒนาระยะยาว. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย , 2531.
- _____. ปัญหาความยากจนและการจัดบริการสังคมในระบบเศรษฐกิจเสรี. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย, 2539.
- ชัยยันต์ โปษยานนท์. การแก้ปัญหาความยากจนเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2539.
- เบิร์ตชอล, แนนซี. การเพิ่มประชากรกับความยากจนในโลกที่กำลังพัฒนา = Population growth and poverty in the developing world, แปลโดย พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ, มยุรี นกยูงทอง และดาราวรรณ เจียมเพิ่มพูน. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- แผนฟื้นฟูสังคม – เศรษฐกิจที่ยั่งยืนสำหรับชุมชน. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2541.
- มานพ ประทุมทอง. ลมหายใจแห่งมหานคร : เรื่องราวชีวิตและการต่อสู้ของผู้คนบนกองขยะ. กรุงเทพฯ : โครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ , 2531.
- เมธี ครองแก้ว. การพัฒนาเศรษฐกิจกับการกระจายรายได้ของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- วิทย์ สัตยารักษ์วิทย์. เทคโนโลยีกับความยากจน : บทบาทของสถาบันการศึกษาระดับสูงของไทย. กรุงเทพฯ : โครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ , 2531.
- เสน่ห์ จามริก. เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- หมู่บ้านชนบทไทยปี....จากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2ค). กรุงเทพฯ : ศูนย์ข้อมูลเพื่อพัฒนาชนบทกระทรวงมหาดไทย กองวิชาการและแผนงาน กรมการพัฒนาชุมชน, 2525.